

наближеним до віленського католицького єпископа Яна і служив у нього лікарем. У той час цьому єпископу належав Кременець, де він фактично жив. Ці дані опосердковано свідчать, що С. міг бути в Кременці, який знаходиться неподалік Острога. Скориненські видання мали вплив на українські рукописні копії біблійних книг того часу. Дослідники, наприклад М. Возняк, вказують також на вплив цих видань на *Острозьку Біблію*, зокрема на те, що острозькі видавці в дечому наслідували їхнє естетичне оформлення.

Література: Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. – С.-Петербург, 1888; Владимиоровас Л. Франциск Скорина – первопечатник вильнюсский. – Вильнюс, 1975; Голенченко Г. Я. Новое о Скорине и его окружении // Вторая всесоюзная конференция по проблемам книговедения. Секция истории книги. Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела. – Москва, 1974; Ісаєвич Я. Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002; Кралюк П. М., Торконяк Р., Пасічник І. Д. Острозька Біблія в контексті української та європейської культур. – Острог, 2006; Миловидов А. В. Новые документы, относящиеся к биографии Франциска Скорины // Известия Отделения русского языка и словесности Российской академии наук. – Т. 22. – Кн. 2. – Петроград, 1918; Охріменко П. П. Взаємозв'язки давніх української і білоруської літератур // Українська література XVI–XVII ст. та інші слов'янські літератури. – Київ, 1984; Подокшин С. А. Франциск Скорина. – Москва, 1981; Фрис В. Історія кириличної рукописної книги в Україні. – Львів, 2003; Gębarowicz M. Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569–1583 na tle epoki // Roczniki Biblioteczne. – Warszawa, 1969. – Т. 13. – З. 3-4.

Петро Кралюк

Смотрицький Герасим
(* ? , м. Смотрич?,
тепер Хмельницької обл. –
† осінь 1594, м. Острог)

Видатний український письменник-по-

леміст, поет, педагог, учений, один з ідеологів культурно-освітнього руху в Україні в останній чверті XVI століття. Народився на Поділлі у дрібношляхетській родині. Правдоподібно, його батьком був дядько Данило, який “у богоспасаємо граді Смотричи” переписав для якогось отця Василія україномовні “Пасії” (розповіді про Страсті Христові). У пом’яннику Межигірського монастиря серед черниць згадується “Мавра, отца Смотрицького мати”, а також “Род ієрея Стефана з Острога Смотрицького... Герасима, Даниила, Антонія, Єфросинію, Марию, Маланию, Христину, Анастасию, Анастасью, Йоана, Марію”. Очевидно, С. здобув домашню освіту при батькові Данилові, бо в передмові до *Острозької Біблії* 1581 р. говорить, що “училища не бачив”. Проте був одним із найосвіченіших людей свого часу, володів грецькою, латинською та церковнослов’янською мовами. У книзі “Оборона Верифікації”, надрукованій у Вільно в 1621 р., його син *Мелетій* писав: “Знало Герасима Даниловича Смотрицького Поділля, котре родило його, і виховало, і гродським писарем кам’янецьким за трьох старост кам’янецьких мало. Знала Волинь, де від ... князя Острозького, воєводи Київського забезпеченим, при своєму земянському на Поділлі земельному наділі, непогірдливій маєтності, при костянтинівському тракті мешкав”. Маєтності С. – Баклаївка та Борисівка – названі у книжці Якова Суші “Савло і Павло” (Рим, 1666).

Близько 1576 р., після того, як *В.-К Острозький* отримав від Стефана Баторія привілей на Острог і приступив до організації в ньому культурно-освітнього центру, С. на запрошення князя переїхав на Волинь. Цей факт підтверджується згадкою в літературі про надрукований у Львові “Апостол” 1576 р., де наприкінці книги був вписаний “Королівський привілей за підписом князя В.-К. Острозького та справою підскарбія Герасима Даниловича”.

14

Serm. 1. de S. Steph. & conuers. Pauli. Quoddque augusti nominis Doctor Augustinus de conuerso alleruerat Paulo, si Stephanus non oratus esset, Ecclesia Paulo hodie caruisset; idem pariter & Proculus Polocensis & memoratus Cortiscius de conuerso afferunt Meletio, si Iosaphat non oratus, vno Meletio hodie caruisset.

PRIMA PARS De Meletio Sau'o Vnionis.

C A P V T I.

Natales, educatio Meletij.

Italem Spiritum Meletius haustis in Podolia est nobili propria. Maximus in Baptismatis lumine dictus est; cum potius quod est Schismatis prodiisset tenebris, minimus esset dicendus. Nihilominus præfago quadammodo vocatus est nomine, quod diuina Metamorphosi, in virum post euaserit maximum. Progenitor eius Erasmus Smotryzki, Vicecapitaneus Castrorum Camenecensis, plurimo egit tempore. Vir morum singularium, nec exilis doctrina. Quippe qui Graecarum Latinarumque litterarum, nec non Slavonicarum lingua, cumpromis peritus fuerit. Cuius rei argumento sunt, perutiles toti Russie eius Lubrificationes, biblia scilicet è Graco & Latino sermone, in Slavonicum versa, & Ostrogia ducis memorando impensis edita. Quorū etiam exemplar, Eminentissimus Cardinalis Franciscus Barbi-

Parens eius
Erasmus.

Задки про Герасима Смотрицького у творі Якова Суї (1666)

15

Restorem subierit. Cui etiam dignos labores cenus designauit, villaque insuper Baklaouka, & Borisouka è Ducatu Ostrogiensi adiecit.

Erasmus duos habens filios, cum eos pro sua tenuitate, severa morum disciplina excoluisset, magistro è Gracia per Ducem dictum euocato Cyriillo, ad Constantinopolitanam post eucteo sedem, in Gracis Latinique litteris eruditio, imbuendos tradidit. Sub quo Maximus, aetate licet minor eruditione maior, in utroque idioma apparuit.

Præcipiente videlicet palmam, maiori fratri, non minore ingenio. Orbati parente in tutelam Ducis deueniunt. Qui parentis eorum memor, breui ab exitu eius, aetate superiori, ad Notarij sui prouexit munus. Juniores cum Georgio Puzyna, è primū nobilitatis Vohlinensis flore iuueni, sanguineque sibi iuncta, sub annum 1661. Vilnam pro tractandis liberalibus disciplinis, ad Patrum Soc. Issy, direxit Academiam. Isthic aliquot moratus annis, rationaliè exacta Phylosophia, cum altioribus scientijs, vti dñrum Schismatis germe prohiberetur, curando tyrocinio magna nota iuuenis, atque è Principibus oriundi, sed Schismati Solomericij, admotus est. Quo cū in Sileiam, Vratislauiam, inde Lipsiam, ac Norimbergam, aliasque in Ciuitates, & Academias acatholica Germaniae demigravit.

Vadit in Germania, Inter hæreticos studet. Vniuersitatibus, dum varias aconito hæreticon imburas confectatur artes, ipse quoque virus carum intimis haustis visceribus: ita vt sectariorum facile primus censeretur.

Postquam solum ex Germania vertisset in-

Lithua-

15
berinus fuit recens adscribi locupletissima cura uit Bibliotheca.

Vnionis cum Ruthenae cum S. R. Ecclesiæ renouandæ femina iacebantur. Fouebat, verò illa, vel unicus ipse Constantinus Constantini, in Sacro Fonte Basilius, Dux Ostrogiensis, Palatinus Kiouiensis. Qui suam à Ducum totius Russie derivans originem, proslapia vetustate, honorum, splendore, opum affluentia, magnis facilè par erat principibus: Propenso eius infirmandam cum Sede Apostolica Russie vniōnem, ex literis eius anno 1592. ad Hypatium Pocicy, tum Episcopum Ruthenum Vladimiriensem, postmodum Archiepiscopum Metropolitanum Kiouieni exaratis, clare innotuit. Optavitque ipse coram & praefens, in persona Russie, obsequium Sedi Apostolica exhibentis, Vicarios Dei & Petri venerari pedes. Sed is idem, Dei permisus inuestigabili, ab Hæreticis ruinam suam in Polona Republica metuenteribus, sì à Ruthenis obsequio Romani Pontificis obligatus, effente diuīs, simulatus, quod recte capiebat, pessimè abiecit, fidei S. opus. Zelum vero vel maximum Ruthenici Schismatis tenuit conservandi. Iude Ostrogiæ liberali effuso ære, non Slavonicæ duntaxat lingue, sed Graecarum iuxta, atque Latinarum artium, erexit palestram. Scholas erit Eu qua Ruthenam multam, quia nobilem, quia git plebeiam aluit inuentorum. Cæterum videns dictum Erasmum Smotryzki, Vicecapitaneum, Caunenensem, eruditiois Ruthenos inter haud spernendæ, autoritate sua tantum apud eum, Erasmum, perficit, ut reliquo publico honore, ciuius gymnasii faciat. Re-

Dux Ostrogiensis Basilius vniōne promovet.

Ab eadem reglit.

Scholas erit.

Eu qua

multam,

quia nobilem,

quia git

plebeiam

aluit inuentorum.

Cæterum videns

dictum

Erasmum

Smotryzki,

Vicecapitaneum,

Caunenensem,

eruditiois

Ruthenos

inter haud

spernendæ,

authoritate

sua tantum apud

eum, Erasmum,

Redemem,

perficit, ut reliquo

publico honore,

ciuius gymnasii

faciat.

Re-

17

Lithuaniam, & Palatinatum Minscensem, (in Revertitur cuius gremio Solomericium) sine mora aculeum, in S.R. Ecclesiæ, eiusque pedilsequam vniōnem exeruit. Quandoquidem Laicus adhuc, quasi magna autoritas in-side Magister, Vertente iam anno 1610. Volumen virulentum concepit: ei demque nomen, Theophilii Orthologi Lamentum, indidit.

Solomercio Minsem lat celebrem, & vetus tam Ruthenique oblitum Gintatorem, quia proximam sepius commens, populum simplicem & rudem, intime sibi conciliavit. Quocirca

ad illum veluti ad oraculum confluere, ab illius ore in dogmatibus fidei, vniuersi pendere, de illo vti de fonte quodam, doctrinam haurire; sed quia infesto, iniuncte salutarem. Indeque Minscensem Pastores Vnios deseruere, sodalitum orthodoxum, ut aiunt, fundauere, nouamque Ecclesiæ erexere. Quam ipsi postmodum in Archiepiscopum à Patriarcha Hierosolymitano initatus, con-

secravit. Inerat tum Smotrycij singularem, cum Archiepiscopo Russie Iosepho Ruscio noctis, & intima eius vltis est confuetudine. Ruscio etiam tam commoda latus occasione, de vniōne cum eo Catholica perfrequens egit, qui eius emolliorat peccūs, deuinicerat animum, & do-

tibus nature egregijs insigniti viri lucrare- Non emolliatur, tur salutem. Sed prevalentē aliis fixo pectori Schismate, incas- sum eius cessit labor.

Cū Ruscio

Metropoli-

ciano conser-

tarat.

latus

C

CA.

51. 74

слава єго . мнозею хвілью поїхали
 ста поїхали і крътъ . а не вѣдьни силы єго
 єуда стається крътъ и неможе съзѣти
 на нь исчезнути . а поспланяюши сѧ
 крътъ поїхлють діавола . въсѣ си
 ленъ єо є крътъ . ізвѣстъ вѣрою
 є . и въсѣхъ поїхляють відъ вѣро
 дука єго . аще юта пиша є помал
 стаємъ наїбір дому єго ажо склоняєтъ .
 илп посрѣдъ моря валають бѣдуетъ вѣ
 рю . знаменіемъ крътнъ цѣль на
 схону ѹйдеть . друхті же пасадрѣ
 дръжимъ болгуню . ізвѣстъ вѣдахъ
 шан . ха помошникъ призываї . ѿбо
 кѣды свою съвѣтствъ . илп мнозество
 съгрѣшениї брѣжнї . призываї ємъ
 хвымъ и знаменіе крътнъ . ѿвѣра
 съгрѣшениї співъ єде . ільми роз
 присянише донде . єже є хе въ на
 призовѣнїи пакемъ . ізвѣстою поло
 женій . ии змѣтвъ въсѣрдїй . и про
 свѣтлій вѣтъ ческа . то

иі слава ческъ іір.
 якава . сукіїще

несты дх
 пнѣ іірно
 іівѣти
 вгісю

амінь

Слава єх єх . душевому подальшому . іірадїй
 сущини .

Незбережена до сьогодні книга, вочевидь, була додруком частини львівського “Апостола” 1574 р. у Дермані або Острозі, де існувала рукописна копія якогось привілею.

С. займав при князівському дворі впливову посаду підскарбія, тобто фінансового керівника величезних маєтностей роду *Острозьких*. Згодом (або одночасно) стає викладачем і першим ректором ОА. Крім того, він бере активну участь у діяльності *Острозької друкарні*, стає одним з керівників літературно-наукового гуртка і одним із редакторів тексту *Острозької Біблії*, пише до неї дві передмови; можливо, працює з *Іваном Федоровим* над іншими острозькими виданнями.

Перед 1587 р. написав віршований полемічний твір, присвятивши його київському митрополитові Онисифорові Дівочці. Пам'ятка не збереглася, можливо, це частина анонімного т. зв. віршованого полемічного комплексу 80-90-х рр. XVI ст., спрямованого, зокрема, проти католиків та протестантів.

У 1587 р. Г. Смотрицький написав “в Академии Острозьской” антикатолицькі полемічні твори “Ключ царства небесного”, “Календарь римски новы”, надруковані 1596 року.

У ІР НБУВ (В. р. – Мелец. м / П.119) зберігається переписана письменником збірка творів традиційної православної книжності.

Євстафій Кисіль у 1632 р. називав С. першим руським богословом.

Література: Архів Юго-Западної Росії. – Ч. I. – Т. 7. – С. 429; Гринчишин Д. Українська рукописна пам'ятка XVI ст. “Страждання Христова” (мовні особливості пам'ятки) // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Праці філологічної секції. – Львів, 2000. – Т. 239. – С. 414-445; Дмитрієв М. “Єресь гусів” та “Єресь Феодосія Косого” українсько-блоруському житті третьої четверті XVI ст. // Вісник Львівського у-ту. Серія історична. Статті та повідомлення. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 123; Кеппен П. Бібліографические листы. – С.-Петербург, 1825. – № 31; Колосова В. П. Идеологические предпосылки деятельности Острожского кружка (Герасим Смотрицкий как редактор-полемист) //

Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 84-90; Копреева Т. Н. Иван Федоров. Острожская Библия и Новгородский кружок книжников конца XV в. // Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 101-102; Микитась В. Л. Українська література XIV – XVI ст. – Київ, 1988. – С. 212; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 111-113; Памятники полемической литературы в Западной Руси. – Кн. 1. – Ствп. 1057; Пасічник І. Д. Герасим Смотрицький // Осрозькі просвітники XVI-XX ст.–Острог, 2000. – С. 44-55; Українська поезія. Кінець XVI – початок XVIII ст. / Упор. В. Колосова, В. Крекотень. – Київ, 1978. – С. 25-55, 71-136; Українські письменники. Біобібліографічний словник: У 5-ти томах. – Київ, 1960. – Т. 1: Давня українська література (XI-XVIII ст.) / Уклав Л. Є. Махновець. – С. 544-546; Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и слуги их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898. – С. 262-263; Diplic G. Antapologia. – S. I., 1632. – S. 623; Susza J. Saulus et Paulus. – Romae, 1666. – P. 15-16.

Ігор Пасічник

Смотрицький Мелетій
(світське ім'я Максим)
(* бл. 1577, м. Острог? –
† 27.12.1633, с. Дермань,
нині Здолбунівського району
Рівненської обл.)

Письменник і перекладач, учений-філолог, церковний діяч, богослов. Був сином Герасима Смотрицького, одного з укладачів *Острозької Біблії* та ректора ОА. Дитячі роки С. пройшли в Острозі, де він здобував освіту в місцевій академії під керівництвом батька. Отримав добру мовну підготовку, зізнав старослов'янську, грецьку, латинську й польську мови. До його вчителів у Острозі заразовують К. Лукаріса. Освіту продовжив у єзуїтській академії у Вільню.